

АНОТАЦИИ

В статье рассматривается дихотомия духовного и реального мира, их доминанты и парадоксы, обращается внимание на относительность их влияния на формирование социально-этических и общественно-исторических отношений.

Автор акцентирует внимание на проблемы ценностного определения мира как идеи и понятия в истории и современной культуре.

SUMMARY

The author out on the problem of value determination of the world as an idea meaning in the history in modern culture.'

Spiritual and real world, their dominants and paradoxes, besides this, the author points out on their relations with on another, developing social and critical and human and historical relations are showed in the article.

АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Жуковський В.М.

Національний університет «Острозька академія»

Сьогодні в Україні все більш помітним стає намагання «американізувати» різні сфери суспільного життя. Але при цьому, на жаль, має місце некритичне сприйняття американського способу життя та його виховних ідеалів. Причому запозичуються, як слушно зауважує О.В.Сухомлинська, далеко не кращі зразки американської дійсності. Однією з причин такого явища є те, що виховна традиція Америки ще недостатньо відома в Україні [2]. Тому вивчення, аналіз і використання цього досвіду є актуальною справою для української педагогіки на етапі розбудови національної школи. Зрозуміло, що досвід певної зарубіжної школи не може бути механічно перенесений і ефективно використаний в умовах іншої держави без урахування суспільно-політичних, економічних, релігійно-ідеологічних особливостей і рівня розвитку філософської та психолого-педагогічної наук.

Здійснений нами детальний аналіз теорії й практики морально-етичного виховання в американській школі в 1830-1990-х роках дає підстави порівняти його окремі положення з практикою виховної роботи української школи й сформулювати окремі рекомендації для відповідного виховного процесу в Україні [1]. Тим більше, що навчально-виховні системи обох країн мають чимало спільного і сьогодні стикаються з аналогічними проблемами моральної деградації молоді, насамперед мається на увазі зростання насильства й падіння дисципліни в школах. Незважаючи на те, що необхідність морально-етичного виховання нині активно декларується в обох країнах, у жодній з них воно на практиці достатньою мірою не реалізується.

Морально-етичне виховання в американському суспільстві впродовж усієї історії традиційно здійснюють такі інституції, як сім'я, школа, церква й громада, компенсуючи й доповнюючи при необхідності зусилля одна одної та поділяючи відповідальність за формування характеру молодого покоління [3]. Так, сім'я в ранній період американської історії посідала домінуюче місце у вихованні молоді, а сьогодні її виховна роль знижується через зайнятість батьків на роботі, наявність великої кількості неповних сімей та таких потужних конкурентів, родинного кола, як телебачення, комп'ютерні ігрові програми й Інтернет. Церква також втрачає свої позиції, хоч все ще здійснює значний вплив на духовно-моральне виховання молоді через систему приватних та недільних шкіл, молодіжні табори, благодійну діяльність тощо. На зорі американської держави громада досить міцно корегувала виховні впливи сім'ї та школи, але то були часи, коли американці були менш мобільними і вели більш осілий спосіб життя. В останні десятиліття у зв'язку з постійними внутрішніми мігра-

ціями американців роль громади помітно зменшується. Зважаючи на такі обставини, американське суспільство, як це завжди було у скрутні моменти його історії, і нині звертається за допомогою до школи. Хоча державна школа впродовж усього своєї часу свого існування від початку створення у 1830-х роках є лише однією з виховних інституцій для американської молоді, вона і сьогодні оперативно вирішує актуальні проблеми морально-етичного виховання.

В Україні діяльність традиційних виховних інституцій багато чим відрізняється від американських. Збанкрутіла матеріально, нерідко неповна, розділена кордонами інших держав, нині українська сім'я переважно турбується про те, щоб нагодувати і зодягнути дитину, і менше дбає про її виховання. З іншого боку, православна церква, розділена на патріархати, виснажена міжконфесійною боротьбою, позбавлена досвіду соціальної роботи, недостатньо піклується про душі молодих людей. Діяльність громади, зокрема, громадських молодіжних організацій, клубів тощо носить обмежений характер. Тому за умови досить складного становища сім'ї, церкви й громади як основних суспільних виховних інституцій, небаченого досі деструктивного впливу телебачення, інших засобів масової інформації, комп'ютерних програм та Інтернету українська школа, яка є найбільш масовою навчально-виховною структурою, повинна посилити свої виховні функції, здійснювати провідну роль в морально-етичному вихованні молодого покоління, інтегрувавши в собі певні функції інших виховних інституцій.

Досліджуючи історію американської школи, ми прийшли до висновку, що морально-етичне виховання американських школярів відбувалося належним чином в ті періоди і за таких умов, коли існували ефективні виховні концепції, які пропонували комплекс моральних цінностей, методів і засобів морального виховання, коли був підготовлений для цієї мети вчитель. Високу результативність упродовж багатьох років тут демонструє концепція «виховання характеру» (Character Education), що передбачає прищеплення молоді традиційних американських цінностей. І навпаки, коли у 1960-х роках з процесу морального виховання були вилучені моральні цінності і з'явилися так звані «морально нейтральні підходи», наприклад, «розкриття власних цінностей» (Values Clarification Approach), «моральний розвиток» (Moral Development), рівень моральності молоді різко падав, аморальність переполювала школи і американське суспільство в цілому. Значної шкоди морально-етичному вихованню молоді в 1980-1990 роках завдавало небажання американців подолати культурно-етнічний плюралізм і виробити єдиний для виховання в державній школі комплекс моральних цінностей.

У сьогоденній українській школі відсутня ефективна концепція морально-етичного виховання, що значно ускладнює роботу вчителів і робить їхню діяльність епізодичною. Тому педагогічній науці України слід інтенсивно вести розробку теоретичних і практичних проблем морального виховання в школі відповідно до вимог часу. Розробляючи єдину концепцію морального виховання, необхідно уникати різноплановості й фрагментарності у його здійсненні. Для успішної реалізації морально-етичного виховання в школі треба здійснювати системний підхід як до розробки його концепцій і програм, так і до їх запровадження на основі взаєморозуміння й узгодження дій учителів, батьків та громадських організацій, суворого дотримання загальноновизнаних норм моралі та права, що дасть змогу вихованцям набутти належних моральних якостей і керуватися ними у повсякденному житті.

Крім того, здійснюючи морально-етичне виховання в школі, слід дуже уважно підходити до вибору моральних цінностей, які є його ядром і основою. Зважаючи на етнічні, національні, релігійні, а дедалі частіше - й расові відмінності українських школярів, треба більше уваги приділяти прищепленню їм загальнолюдських цінностей, вихованню поряд з національним патріотизмом глобальної громадянськості, поваги до людських відмінностей, терпимості й толерантності в умовах різноманітного етнічного й релігійного оточення. В центр всієї виховної роботи школи необхідно поставити прилучення учнів до таких найвищих цінностей суспільства, як свобода, демократія, права людини, толерантність, повага, турбота, відповідальність, довір'я тощо.

Упродовж ХУІІ - 1960-х років ХХ ст. основою морального виховання в американських школах було християнство. Проте з часом американське суспільство стало більш плюралістичним в релігійному й культурологічному плані, і в 1960-х роках християнські цінності були вилучені з державної школи. Це, на думку численних фахівців, стало головною причиною росту аморальності в американській школі й суспільстві в цілому, а також привело до різкого збільшення приватних конфесійних шкіл.

В багатьох українських школах про християнські цінності йдеться на уроках християнської етики, літератури, історії, інших дисциплін. Використання релігійних цінностей за умови їх відповідності загальнолюдським чеснотам має бути властивим для всіх державних шкіл, а релігійний матеріал можна рекомендувати для вивчення у його органічному зв'язку зі змістом навчальних предметів, насамперед гуманітарних. Учні повинні мати право набувати альтернативні релігійні знання. Їх слід пов'язувати з формуванням моралі, використовувати при обговоренні актуальних молодіжних та соціальних проблем (поширення СНІДу, вживання наркотиків, дошлюбних стосунків, ставлення до вчителів, батьків, друзів тощо).

Запорукою успішного здійснення морально-етичного виховання в американській школі є відповідна підготовка вчителя. Проте вимоги до нього і його роль з часом змінювалися. У ХІХ ст. вчитель мав бути зразком моральної поведінки, носієм християнських чеснот і повинен був прищеплювати їх своїм учням. З кінця ХІХ ст. вчитель стає лише організатором дискусій на моральні теми, він не повинен навлязувати моральних цінностей учням. А в 1960-1970 роках учителям було взагалі заборонено демонструвати навіть свою позицію під час обговорення ситуацій на моральні теми. Практика американської школи і результати морально-етичного виховання американських школярів свідчить про те, що необхідно серйозно готувати шкільного вчителя до морально-етичного виховання учнів. Передусім він повинен мати активну життєву позицію, бути носієм гуманістичних загальнолюдських цінностей, треба удосконалювати професійну підготовку вчителів, формуючи у них навички організації виховного процесу, ґрунтуючись на ідеях гуманізації та демократизації, уміння зміцнювати взаємини з учнями на основі співробітництва та поваги до особистості, орієнтуючись на їх саморозвиток і самовиховання. Програма підготовки й підвищення кваліфікації педагогів у справі морально-етичного виховання має передбачати засвоєння й осмислення фундаментальних знань про загальнолюдські й національні моральні цінності, їх особливості й взаємодію в процесі виховання; здійснення системного підходу до морально-етичного виховання; освоєння методики дослідження моральної культури особистості й колективу; опанування методами морального виховання, здійснення їх вибору та застосування в різних умовах; реалізацію індивідуально орієнтованого підходу до дітей у системі морального виховання; досягнення позитивного впливу на особистість, її моральний розвиток, розкриття потенційних можливостей як мети морального виховання; оволодіння закономірностями морального самовиховання й саморозвитку особистості, знаннями та навичками педагогічного спрямування цього процесу; забезпечення свободи вибору дитини та педагогічного керівництва в процесі виховання; ознайомлення зі світовою й національною культурою як основою та умовою ефективного морального розвитку особистості; урахування впливів навколишнього середовища у вихованні учнів; аналіз результатів виховної роботи й формулювання цілей.

Одним з досягнень американської школи є глибока повага до особистості учня, незважаючи на його інтелектуальні, етнічні чи фізичні особливості, толерантне ставлення до його поглядів, суджень. Цей досвід важливо перейняти й для української школи. У процесі морально-етичного виховання необхідно надавати відповідного значення ставленню вчителів до учнів. Зовнішні взаємини в школах мають характеризуватися демократичністю, доброзичливістю, повагою до особи учня. Слід розширювати внутрішні - духовні й неформальні - взаємини між учителями та учнями за рахунок позакласного спілкування та позакласної роботи.

Важливого значення в процесі морального виховання потрібно надавати дискусіям на моральні теми, метою яких є розвиток мислення та вміння аргументувати свою точку

зору, виробляти в учнів здатність приймати моральні рішення і здійснювати власний моральний вибір, використовуючи як гіпотетичні, так і конкретні життєві ситуації. Під час обговорення з учнями моральних проблем треба стимулювати їх самостійне критичне мислення, забезпечувати свободу вибору моральних рішень, розвивати повагу до різних, навіть протилежних поглядів. Учителям слід бути толерантними до думок і позицій учнів, відмовитися від практики формального нав'язування власних поглядів та оцінок моральних ситуацій.

У школах потрібно заохочувати учнів до різних видів моральної активності, яка відповідає певним моральним цінностям. Важливою формою в цьому плані є благодійна діяльність: допомога бідним, бездомним, проведення благодійних концертів, лотерей, продаж старих речей, книг, відвідування будинків для престарілих, читання книг літнім людям, допомога в повсякденних справах. У середніх навчальних закладах необхідно всіляко стимулювати допомогу старших учнів школярам молодших класів в оволодінні певними знаннями і вміннями - у вивченні комп'ютера, виконанні домашніх завдань, організації ігор тощо. Отже, дуже настійною є потреба вивчати й аналізувати набуте зарубіжною практикою морально-етичного виховання, порівнювати його з власним педагогічним досвідом й, уникаючи механічного перенесення, використовувати окремі його елементи для потреб вітчизняної педагогіки й школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жуковський В.М. Морально-етичне виховання в історії американської школи. - Острог, 2002. - 428 с.
2. Сухомлинська О.В. Проблеми теорії і практики виховання дітей та мооді в Україні // Педагогіка і психологія. - 1997. - №94. - С.16.
3. McClellan B.E. Schools and the Shaping of Character: Moral Education in America? 1607-Present. - Bloomington: Indiana, 1992. - 135 p.

НАРОД - НОСИТЕЛЬ НРАВСТВЕННОГО НАЧАЛА

Валеев И.И.

доктор педнаук, проректор по довузовской
подготовке, директор лицея, профессор
кафедры истории и культурологии

Башгосагроуниверситет

Нравственность не привносится в народ наукой или образованной частью общества. Она в известном смысле субстанциональнее науки и образования, коренится глубже, чем логические рассуждения и доводы (то же самое можно сказать об эстетическом чувстве). Закодированное в нашем нравственном чувстве (основе совести) содержание значительно превосходит уровень понимания, достигнутый наукой. Наука мало что еще может объяснить нам по части поведенческих инстинктов животных, человек же во многом остается и, вероятно, останется тайной. И не только потому, что еще недостаточно изучен, исследован, но и потому, что его внутренний мир бесконечен и открыт в будущее. Возможности рационального познания велики, но не безграничны. Принцип рационализма вообще имеет свои пределы. Тип человека-рационалиста не может быть образцом, рационалист убивает, умерщвляет в себе «живую жизнь». Далек не во всем люди следуют разумным соображениям. Нельзя на рациональных основах строить отношение к земле, к Родине, к матери, вообще к человеку.

«Одна истина свята на земле: материнство, рождающее жизнь, и труд землепашца, вскармливающий ее. Все остальное - вымыслы дармоедов», - к такому выводу приходят солдаты в повести В. Астафьева «Пастух и пастушка». Много правды в этих словах. Человек, не имеющий ничего святого, - не человек. Он и к матери будет относиться в пределах одного только разума: «Что ж, что мать. Если она того заслуживает, буду уважать. Если же нет, то нет». Стремление освободиться от всяческих табу, от стеснительности и стыдливости, мешающих жить («комплексы»), сорвать покровы с того, что испокон веков считалось запретным (с тайны половой любви), некогда осуждалось с нравственной точки